

*Паламарчук К. М.,
кандидат мистецтвознавства,
асистент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ВПЛИВ ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789–1799 РОКІВ НА ТВОРЧИСТЬ Ф. Г. КЛОПШТОКА ТА ЙОГО СУЧАСНИКА Г. ФОРСТЕРА

Анотація. У статті розглядаються патріотичні твори великого німецького романтика XVIII століття Ф.Г. Клопштока та його сучасника письменника-публіциста Г. Форстера. Аналізується вплив на їх творчість подій, пов'язаних із Великою французькою революцією 1789–1799 років.

Ключові слова: Велика французька революція, патріотичні мотиви, Фрідріх Готліб Клопшток, Георг Форстер, німецька література.

Постановка проблеми. У контексті вивчення християнських коренів європейської цивілізації актуальними стають дослідження феномена німецької культури.

Культура й мистецтво доби романтизму досліджуються в роботах філософів і літературознавців: В. Ванслова, Д. Наливайка, А. Михайлова й ін. Проблема національного в художній літературі розглядається також у роботах сучасних учених: Ю. Афанасьєва, І. Федя та ін. Попри наявність низки досліджень, присвячених цій темі, вона не стала предметом комплексного дослідження.

Мета статті – виявити особливості впливу Великої французької революції на творчість відомого німецького поета-романтика Ф.Г. Клопштока та його сучасника Г. Форстера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Витоки художніх пошуків німецьких романтиків (Ф. Шелінг, Л. Тік, Новаліс (Фрідріх Гарденберг), Ф. Шлейермахер, Ахім фон Арнім, К. Бретано, Ф.Г. Клопшток та ін.), їхня художня практика глибокими коріннями пов'язані з філософською і художньою традиціями, інколи з дуже далекою сторінкою в національній історії німецького романтизму. Саме з цим періодом пов'язують пошуки деяких основних аспектів системи світогляду, зокрема звернення до внутрішнього світу людини як до джерела пізнання всього суттєвого та глибока зацікавленість проблемами національного середньовіччя. Усім відомо, які негативні наслідки для історії Німеччини мала поразка у Великій селянській війні 1525 року. Контрреформація була джерелом деяких негативних явищ в ідеологічному житті Німеччини. Так, наприклад, відомі йенські романтики Людвіг Тік та особливо Новаліс (Фрідріх Гарденберг) були захоплені містичним ученням Якоба Бьоме. Уплив Бьоме також прослідковується й у філософському пантеїзмі Фрідріха Вільгельма Шеллінга і Фрідріха Шлегеля.

Головним центром романтичного руху була Німеччина: саме у творах німецьких поетів і філософів черпали свої ідеї поети-романтики інших країн. Літературні тво-

ри німецьких романтиків мають внутрішню єдність, що визначає і їх внутрішню своєрідність. Німецькому романтизмові властивий особистісний підхід до дійсності й художнього втілення.

Німецький романтизм – явище особливе. У Німеччині тенденції, притаманні цьому напрямку, отримали своєрідний розвиток, який і визначив національні специфічні риси в цій країні. Характерними лише для німецького романтизму, виключно «німецькими жанрами» стали фантастична повість або казка, іронічна комедія, особливий романтичний роман, зокрема роман про художника [2, с. 91].

Одним із найвідоміших німецьких поетів-романтиків XVIII століття був Фрідріх Готліб Клопшток.

Він народився в саксонському місті Кведлінбурзі у благочестивій бюргерській сім'ї, навчався в Лейпцігському університеті, одному з центрів німецького Просвітництва. Ф.Г. Клопшток рано став літературною знаменитістю, першим поетом Німеччини. З 1751 року до 1773 року він живе в Данії під заступництвом освіченого монарха Фредеріка V. Повернувшись до Німеччини у період розквіту сентименталізму, Ф.Г. Клопшток пережив свій злет поетичної слави, а згодом у 80–90-ті роки – поступове зів'янення.

На відміну від більшості німецьких письменників XVIII століття, Ф.Г. Клопшток, за словами Гегеля, «першим відчув у свій час особливу самостійну гідність співця». Його основним заняттям завжди залишалась поезія, яку він розглядав як високе поклонання, що не терпить метушні.

Під впливом швейцарських критиків Бодмера та Брейтингера Ф.Г. Клопшток звертається до жанру релігійного епосу в дусі поеми Мільтона «Загублений рай». Довгі роки він працює над епічною поемою із 20 пісень «Месіада» (1748–1773) на євангелійський сюжет смерті Христа. За прикладом Мільтона він уключає цей сюжет до сфери космічного протистояння небесних сил і сил пекла, але трагічному світовідчуттю англійського поета XVIII століття у «Месіаді» протистоить непохитна віра німецького просвітителя в гармонію Всесвіту. Поема позбавлена драматично напруженої дії, а її герої – активності епічного героя. Замість духу бунту та боротьби, яким відмічений революційний епос Мільтона, для неї характерний пафос смиренного страждання й мужньої терпимості; у цьому виявляється пасивно-споглядальний характер німецької другорядної ідеології [4, с. 234].

Особиста тема перетинається в поезії Ф. Клопштока з темою національно-політичною. Пристрасний пропаган-

дист свободи та соціальної справедливості, поет поступово починає відроджувати традицію громадянської оди XVIII століття. Поезія для нього є священним обов'язком і моральним подвигом. У своїх творах поет перевтілюється на жреця та пророка, якому надано право вершити суд над сучасністю від імені вічності. У творчості Ф.Г. Клопштока монарх з'являється або як виконавець громадянських прагнень поета («Фрідріх V», «Королю», «Нове століття»), або як сила, що йому протистоїть («Учень греків», «Наші князі», «Веління долі»). Поет знаходить адекватну форму для вираження вільної думки й напружено-стриманого почуття у вигляді філософсько-релігійного гімну у вільних ритмах.

Оспівуючи у своїх віршах дружбу, чисте палке кохання та красу природи, Ф.Г. Клопшток звеличує благородні почуття як джерело і критерій цінності людської особистості. У волелюбних віршах і близьких до них гімнах, найкращим із яких уважається «Весняне святкування», поет згадує, як відчуття тягот життя й нікчемності людини на фоні величної картини світотворіння перемагаються палкою вірою у благодать Творця та безсмертя душі.

Der Wald neigt sich, der Strom fliehet und ich
Falle nicht auf mein Angesicht.

Ліс нахиляється, потік тече чи я

Не впаду на обличчя своє.

Із початку 60-х років Клопшток усе більше захоплюється патріотичними мотивами. Ідею свободи він утілює в образі патріархально-доброчинної стародавньої Німеччини, звужуючи утопію до національних меж. Боротьба древніх германців здається йому подвигом звільнення народів від рабства й тиранії. Патріотична захопленість поета підживлюється свідомістю тотожності між любов'ю до Вітчизни та любов'ю до свободи. Цієї теми він торкається у «Мойй батьківщині», «Германі і Туснелді». Одами Ф.Г. Клопштока була започаткована так звана «поезія бардів». Від імені давнього барда Ф.Г. Клопшток сповіщає про близьке падіння деспотизму, майбутню урочисту перемогу свободи та розуму («Пророцтво», «Слід Людства»). Відмітимо, що Ф.Г. Клопшток став першим утілювати у своїх одах ідею патріотизму й національної свободи. Тому значення його творів в очах співвітчизників зростає.

Сучасники називали відомого романтика «реформатором німецької поетичної мови». Розсудливій мові прози він протиставить яскраву образну мову підвищеного почуття. У поетичному словнику Ф.Г. Клопштока є багато високоемоційних слів. Можна згадати улюблені абстрактні іменники, що визначають почуття: «захоплення», «нахнення», «душа», «сльози». Є у словнику поета багато динамічних і невизначених дієслів із прямим та переносним значенням: «тремтіти», «простирається», «літати». Є прикметники, що підкреслюють суб'єктивне авторське ставлення поета до підмета: «сумний мох», «хтивне сонце». Поетична мова виконує нову символічну функцію, а поетичні слова не тільки передають точний зміст і візуальні образи, а і створюють ліричний настрій, невловимі відчуття.

Його поезія була поезією самого серця: «Поезія Клопштока високою мірою володіє благородством та чистотою».

Буржуазним демократизмом було охоплено і сприйняття поетом Французької революції. Він радісно вітав

її. Революція, на його думку, принесла людству свободу, і поет закликав німців наслідувати французів. Відомо, що Конвент нагородив поета почесним званням «громадянина Французької республіки» за його патріотизм.

Активним учасником Французької революції був також і сучасник поета-романтика Ф.Г. Клопштока – відомий німецький просвітник Георг Форстер (1754–1794).

Георг Форстер був ученим, письменником, професором природничих наук, викладав у Каселі та Віденському університеті, був учасником другого навколосвітнього плавання Д. Кука. Потрібно відзначити, що Г. Форстер першим у Німеччині виступив на захист механістичного матеріалізму проти ідеалістичного апіорізму Канта і є автором відомої в усьому світі книги «Види Нижнього Рейну», визнаної класичним твором німецької літератури XVIII століття. Г. Форстер брав активну участь у створенні Майнської комуни (1792–1793), був членом Майнського муніципалітету, редактором газети «Neue Mainzer Zeitung oder Volksfreund», віце-президентом «національного конвенту вільних німців» (1793).

За своїми поглядами Георг Форстер був переконливим просвітником. У роки Французької революції та війни на Рейні він став борцем за свободу народу. Проте недосконалість стосунків у німецькому суспільстві XVIII століття не дозволяла йому стати істинним демократом. Поїздка до Франції й особиста участь у революційній боротьбі французького народу вирішально вплинули на перехід Г. Форстера від ліберального просвітництва до революційного демократизму. Цікавим є факт, що більшість творів Георга Форстера не були надруковані за його життя. Лише в 1843 році доньці письменника Терезі разом з істориком Георгом Готфрідом Гервінусом удалося видати дев'ять томів його творів, проте це неповне видання. Роботи Г. Форстера, зокрема його листи, глибоко вплинули на формування світогляду передових мислителів і громадських діячів XIX століття не лише в самій Німеччині, а й далеко за її межами.

Він описував навколосвітню подорож з капітаном Джеймсом Куком протягом багатьох років (1772–1777). Він також був автором журналу подорожей у Польщі (серпень–листопад 1784). Одразу після приїзду до Парижа Г. Форстер був прийнятий у коло відомих французьких учених і письменників. Його найближчим оточенням були іноземці.

У своїх нарисах про Майнську революцію він відмічав: «Свобода – це найвища мета, до якої прагне людина в моральному та громадянському ставленні, але це все не може бути досягнуто без помилок і повторних падінь, проте чи не варта вона того, щоб за неї заплатити таку ціну й навіть ще дорожче». У своїх статтях, що були написані в листопаді–грудні 1793 року публіцист виступав як воєвничий якобінець. Біографія Г. Форстера, його наукові та революційні заслуги були настільки патріотичними й цікавими, що труди письменника було вирішено надрукувати французькою мовою. Про нього так писали у французьких газетах: «Його патріотизм, його талант були однаково цінними як для революції, так і для літератури та дружби».

Георг Форстер був просякнутий передовими ідеями свого часу й самовіддано слугував своєму народові. Подолавши абстрактний гуманістичний моралізм передової ні-

мецької буржуазії XVIII століття, він став революційним політиком і якщо не організаційно, то ідейно якобінцем. Вирішальну роль у формуванні його демократичних і революційних переконань відіграла буржуазна революція у Франції кінця XVIII століття.

Ж. Жорес, один із найбільш відомих діячів французького та міжнародного соціалістичного руху, філософ, історик, згадуючи промову Г. Форстера в Майнському клубі 15 листопада 1792 року, написав: «Ця політична промова вражаючої сили, можливо, була єдиною справді політичною промовою, що була пронизана розумінням реального стану речей і трепетною пристрастю, яка в ті часи була промовлена в Німеччині» [1, с. 125].

Висновки. Німецька художня література другої половини XVIII століття за своїм соціальним змістом була просякнута буржуазно-опозиційними антифеодальними настроями. Проте в саме цій сфері виявилася обмеженість і недостатня активність класової свідомості німецької буржуазії. Найбільш яскравими представниками цієї буржуазної літератури були Фрідріх Готліб Клопшток, Крістоф Мартін Віланд, Готхольд Ефраїм Лесінг і так звані «буремні генії», згодом Йоганн Вольфганг фон Гете та Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер, а також і письменник-публіцист Георг Форстер.

Філософське значення німецького романтизму найбільшою мірою визначається інтересом письменників, поетів-романтиків у питаннях філософії, соціально-політичних проблем, питаннях минулого й сучасного. Поети та письменники часто зверталися до теоретично-методологічних проблем літературної творчості. Романтичний напрям у літературі різних країн – це потужний, хоча й різнорядний напрям.

Література:

1. Жорес Ж. История Великой Французской революции: сочинения : в 3 т. / Ж. Жорес. – М., 1923. – Т. 3. – 1923. – С. 125.
2. Наливайко Д. Німецький романтизм / Д. Наливайко // Зарубіжна література : наукові дослідження, історія, методика викладання. – 1999. – № 1. – С. 90–93.
3. Немецкая поэзия XIX в. / под ред. А. Дмитриевой. – М. : Мысль, 1984. – 704 с.
4. Немецкие поэты в биографиях и образцах. / под. ред. Н.В. Гербе-ля. – СПб. : Мысль, 1877. – 240 с.

Паламарчук Е. Н. Влияние Великой французской революции 1789–1799 годов на творчество Ф. Г. Клопштока и его современника Г. Форстера

Аннотация. В статье рассматривается патриотические сочинения великого немецкого романтика XVIII века Ф.Г. Клопштока и его современника, писателя, публициста Г. Форстера. Анализируется влияние на их творчество событий, связанных с Великой французской революцией 1789–1799 годов.

Ключевые слова: Великая французская революция, патриотические мотивы, Фридрих Готтлиб Клопшток, Георг Форстер, немецкая литература.

Palamarchuk K. The impact of the French Revolution of 1789–1799 years on the creativity of F. G. Klopstock and his contemporary G. Forster

Summary. Patriotic creative works of the great German poet-romantic of the XVIIIth century F.G. Klopstock and his contemporary writer-publicist G. Forster are considered in the article. The impact on the creativity events connected with the French Revolution of 1789-1799 is analyzed.

Key words: the French Revolution, patriotic motives, Friedrich Gottlieb Klopstock, Georg Forster, German literature.